

Ημέρα αντίστασης των Ε.Δ. στην δικτατορία

Ομιλία του Ιωάννη Παλούμπη
Αντιναυάρχου Π.Ν. ε.α.

Εξοχωτάτη Πρόεδρε της Ελληνικής Δημοκρατίας
Αισθάνομαι ιδιαίτερη τιμή ως ομιλητής στην εκδήλωση αυτή μνήμης που είναι αφιερωμένη στην αντιστασιακή δράση των Ενόπλων Δυνάμεων κατά της δικτατορίας, που επιβλήθηκε στη χώρα την 21^η Απριλίου 1967. Αναφέρομαι στη δράση των Ενόπλων Δυνάμεων, και ιδιαίτερα στο Κίνημα του Ναυτικού που αποτέλεσε την κορυφαία έκφραση της αντίδρασης των στελεχών των Ενόπλων Δυνάμεων προς την ομάδα των επίορκων αξιωματικών, που προέβησαν στο ανοσιούργημα της επιβολής δικτατορίας.

Νιώθω ακόμα μεγαλύτερη τιμή και ευθύνη που καλούμαι να επιχειρήσω, πέρα από τις επετειακές μνήμες και αναφορές, να οριοθετήσω το μήνυμα της ημέρας, το οποίο παραμένει ως πολύτιμη παρακαταθήκη στις γενιές που δεν έζησαν τις μαύρες εκείνες ημέρες και, από την ασφάλεια του σημερινού σταθερού δημοκρατικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ζουν, εκπλήσσονται μαθαίνοντας το απίστευτο γεγονός της επιβολής δικτατορικού καθεστώτος, στην Ελλάδα της δημοκρατίας, στην Ελλάδα της Ευρώπης, στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, όταν μακρόχρονες δικτατορίες είχαν ήδη εξαλειφθεί ή υποχωρούσαν από τον ορίζοντα των αναπτυσσόμενων χωρών του κόσμου.

Κυρία Πρόεδρε.

Το πραξικόπημα του Απριλίου του 1967, ακόμα και για τους απλούς παρατηρητές των πολιτικών πραγμάτων της χώρας μας, δεν ήρθε «ως κεραυνός εν αιθρία». Είχε ρίζες, είχε αίτια, είχε αφορμές, που ήσαν ορατές σε πολλούς και μπορούσε να προβλεφθεί και θα έπρεπε να είχε καταβληθεί κάθε προσπάθεια να αποτραπεί.

Δεν πρόκειται να επιχειρήσω ανάλυση όλων των κοινωνικών και πολιτικών εσωτερικών και διεθνών παραγόντων, που συνέτειναν στη διαμόρφωση ευνοϊκών για το πραξικόπημα συνθηκών, αλλά δεν μπορώ να μη σταθώ για λίγο στα δύο κορυφαία, κατά την άποψή μου, ζητήματα που συνετέλεσαν στην εξύφανσή του και την τελική εκδήλωσή του.

Το πρώτο ήταν το Κυπριακό. Είναι γνωστές σε όλους οι φάσεις απ' τις οποίες πέρασε το Κυπριακό πρόβλημα κατά τις δύο προηγούμενες δεκαετίες του '50 και του '60. Με δεδομένο ότι έχουν περάσει πολλά χρόνια από τότε και έχουν ανοίξει τα αρχεία των Υπουργείων Εξωτερικών των χωρών που είχαν εμπλακεί στο θέμα, δεν έχει μείνει για τους ιστορικούς πτυχή ανεξερεύνητη. Προσωπικά θεωρώ το Κυπριακό και τις μέχρι το '67 εξελίξεις του, κυρίως δε την κρυφή μεταφορά μιας ελληνικής Μεραρχίας στην Κύπρο, που ενεργούσε ως ασπίδα της ελευθερίας του Κυπριακού ελληνισμού και εμπόδιο εφαρμογής άνομων σχεδίων εις βάρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, ως το κύριο αίτιο για το οποίο σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε, ή κατ' ελάχιστον έγινε ανεκτή, η επιβολή της δικτατορίας στην Ελλάδα.

Με το πνεύμα που γαλουχηθήκαμε στις Ένοπλες Δυνάμεις η ενδοτικότητα της απόσυρσης της Μεραρχίας, ανεξάρτητα από τις πιέσεις ή τις απειλές που ενδεχομένως δέχθηκε η κυβέρνηση των Συνταγματαρχών, συνδυαζόμενη και με όλες τις μετέπειτα εγκληματικές παρεμβάσεις στην εσωτερική πολιτική ζωή

της Κύπρου, παραμένει απόλυτα αδικαιολόγητη και αποτελεί εσχάτη προδοσία, χωρίς κανένα ελαφρυντικό άγνοιας ή αμέλειας, πολλώ μάλλον που ως στρατιωτικοί γνώριζαν καλύτερα παντός άλλου, ότι με αυτή την απόφαση παρέδιδαν την Κύπρο ανυπεράσπιστα στα νύχια των εχθρών της.

Το δεύτερο ζήτημα που απετέλεσε το γενεσιουργό αίτιο του πραξικοπήματος του '67, ήταν η ανεπάρκεια της δημοκρατίας, που είχε εγκαθιδρυθεί ως πολίτευμα στη χώρα μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο. Είναι αλήθεια πως οι ιστορικές εξελίξεις που προηγήθηκαν της δεκαετίας του '60 δεν ήταν κατάλληλες για την ανάπτυξη ισχυρών δημοκρατικών θεσμών. Έλειπαν οι προϋποθέσεις για να αναδειχθεί η ηθική όψη της δημοκρατίας που είναι η μεσότητα, η αντίθεση στα άκρα, ενώ δεν εύρισκε πεδίο εφαρμογής η ψυχική φυσιογνωμία της δημοκρατίας, που είναι η μετριοπάθεια και η ηπιότητα. Αντ' αυτών, ο Πολιτειακός άρχων και ο πολιτικός κόσμος της εποχής καλλιεργούσαν τα πάθη και την οξύτητα, χωρίς να αντιλαμβάνονται ότι έτσι προλείαναν το έδαφος για την εφαρμογή συνωμοτικών σχεδίων, που εξυφαίνονταν σε κλειστά γραφεία σκοτεινών παρακρατικών κέντρων. Κι όμως, ακόμα και σήμερα πιστεύω πως με μια μικρή σχετικά υπέρβαση των προσωπικών πολιτικών επιδιώξεων, μια επίδειξη έγκαιρης συνεννόησης και αλληλοκατανόησης, θα είχε αποτραπεί, κατά τη γνώμη μου, η εκδήλωση του τόσο επώδυνου για τη χώρα πραξικοπήματος.

Το πραξικόπημα επικράτησε καθώς η έλλειψη στέρεων δημοκρατικών θεσμών είχε ως αποτέλεσμα την έλλειψη αντιστάσεων. Η προηγηθείσα δε περίοδος της πολιτικής οξύτητας είχε προξενήσει στο λαό ένα διάχυτο αίσθημα αγανάκτησης, εξ αιτίας των συνεχών αναταραχών, διαδηλώσεων και αναρχίας, που φανέρωνε την αδυναμία των πολιτικών δυνάμεων να επικοινωνήσουν, λόγω της αφέσεως του ελέγχου στους φανατικούς των δύο παρατάξεων.

Επίσης η προπαγάνδα της Απριλιανής χούντας χρησιμοποίησε το επιχείρημα ότι οι Ένοπλες Δυνάμεις επενέβησαν για να αποκαταστήσουν την τάξη, σφετεριζόμενη έτσι ψευδώς την παρουσία και την υποστήριξη του συνόλου των Ενόπλων Δυνάμεων προς τις δικές της ανομίες. Η συγκατάνευση και η αποδοχή του πραξικοπήματος από τον συνταγματικό Βασιλέα, έστω και ακούσια όπως φάνηκε αργότερα, εδραίωσε στην κοινή συνείδηση την ψευδή αυτή εντύπωση. Στην πραγματικότητα, όπως διαπιστώθηκε αργότερα, επρόκειτο για μια ομάδα λίγων φανατικών στελεχών, που εκμεταλλευόμενα την ισχύ των όπλων που κατείχαν, την απίστευτη αδυναμία των πολιτειακών θεσμών και την ενδοτικότητα μέχρι δειλίας της όποιας στρατιωτικής ηγεσίας, που δέχθηκε να παραμείνει στις θέσεις της και να υπηρετήσει υπό νεωτέρους της, κατέλυσαν και τις τελευταίες αντιστάσεις του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος και, όπως περιγράφει η Καβαφική έκφραση, ως βάρβαροι κυρίευσαν την «ανοχύρωτη πόλη» της δημοκρατικής ζωής της χώρας.

Οι δυσμενείς συνέπειες της Απριλιανής δικτατορίας στην πολιτική, οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή και εικόνα της χώρας υπήρξαν πάρα πολλές και η αναφορά τους εκφεύγει του σκοπού της παρούσας ομιλίας. Επιγραμματικά μόνο αναφέρουμε ότι το στυγνό καθεστώς βίας και ανελευθερίας που επιβλήθηκε, οδήγησε τη χώρα πολλά χρόνια πίσω.

Από τις πρώτες ακόμα ημέρες του χουντικού καθεστώτος, στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων και των τριών κλάδων εξέφρασαν την αντίθεσή τους

προς αυτό και πλήρωσαν το τίμημα με ένα πογκρόμ δυσμενών κρίσεων και αποστρατειών, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις με τη ζωή τους την ίδια.

Η κατατρομοκράτηση του λαού επεκτάθηκε γρήγορα με σκοπό τη φίμωση του όποιου ελεύθερου πνεύματος σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής. Εκείνο όμως που ιδιαίτερα ενδιέφερε τους κρατούντες ήταν η αποφυγή του οποιουδήποτε ελεύθερου σχολιασμού από στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων, διότι αυτό κατέστρεφε την εικόνα που είχαν φιλοτεχνήσει τόσο έντεχνα στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, ότι δηλαδή οι Ένοπλες Δυνάμεις σύσσωμες και ομόθυμες επενέβησαν και κατέλυσαν τη Δημοκρατία για να σώσουν τη χώρα από τους κινδύνους που την απειλούσαν.

Η αιτιολογική επιχειρηματολογία του Απριλιανού πραξικοπήματος δεν αντέχει στην όποια κριτική. Ένα συνονθύλευμα παραληρηματικών θεωριών, ομιλιών και εκφράσεων για φανταστικούς εχθρούς, μαζί με επιστράτευση λαϊκίστικων εκδηλώσεων εξάψεως του εθνικιστικού φρονήματος, κατ' απομίμηση των παλιομοδίτικων φασιστικών μεθόδων των καθεστώτων του μεσοπολέμου, συγκροτούσαν μια πνιγερή ατμόσφαιρα, μέσα στην οποία δεν μπορούσε να επιβιώσει και πολύ περισσότερο να ευδοκιμήσει, η παραμικρότερη πνευματική ελευθερία και δημιουργία.

Η κατάσταση μέσα στο Πολεμικό Ναυτικό δεν ήταν διαφορετική απ' ό,τι στην λοιπή ελληνική κοινωνία. Το Ναυτικό από τη φύση του είναι σώμα Δημοκρατικό. Η πρόταση είναι διαπίστωση και όχι τρόπος έκφρασης, ή ιδεολόγημα. Οι συνθήκες ζωής και δράσης μέσα στο πλοίο, το κύτταρο της πολεμικής ισχύος του Ναυτικού, επιβάλλουν τη συναντίληψη, τη συνέργεια, τη συλλογικότητα, όλων των μελών του πληρώματος από τον Κυβερνήτη μέχρι τον τελευταίο ναύτη. Η παράδοσή του και η ιστορική κληρονομιά του, από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους μέχρι σήμερα, είναι φιλελεύθερη. Η παραδειγματική στάση του Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού, Ναυάρχου Κωνσταντίνου Εγκολφόπουλου, ο οποίος έχοντας λιγότερο από μήνα στη θέση του, δεν ανέχθηκε να παραμείνει υπό το επιβληθέν καθεστώς και παραιτήθηκε, κληροδότησε στα στελέχη του Ναυτικού συναισθήματα υπερηφάνειας και τιμής.

Παράλληλα με τις παρακαταθήκες του παρελθόντος, τα στελέχη του Ναυτικού γαλουχούνται στις παραγωγικές σχολές τους, με ισχυρή αποστροφή προς οποιουδήποτε είδους διαβολή ή κατάδοση συναδέλφων τους. Η ιδιότητα αυτή γίνεται τρόπος ζωής, που επιτρέπει την ελεύθερη έκφραση ιδεών και εκφορά κριτικής προς όλους και όλα, χωρίς τον φόβο να γνωστοποιηθεί η κριτική αυτή στάση, σε κλιμάκια της διοίκησης. Ανέκαθεν το καρέ των Αξιωματικών του πλοίου αποτελούσε βήμα ελεύθερης κριτικής και φυτώριο ιδεών, με στόχο τον περισσότερο εκδημοκρατισμό του πολιτικού σκηνικού της κάθε εποχής και την αναγεννητική προσπάθεια που απαιτούσε κάθε φορά το Πολεμικό Ναυτικό.

Έτσι τα πρώτα δείγματα αντιστασιακής στάσης προς το Απριλιανό καθεστώς εκδηλώθηκαν νωρίς. Το Βασιλικό Αντικίνημα της 13^{ης} Δεκεμβρίου 1967 έδωσε την ευκαιρία στο Ναυτικό να συμμετάσχει σχεδόν σύσσωμο στην κίνηση, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η πλειοψηφία των στελεχών ήταν φιλοβασιλική. Απλά το Αντικίνημα αντιμετωπίστηκε ως αφορμή για να εκφραστεί η εσωτερική ένταση και η αποστροφή προς το δικτατορικό καθεστώς. Η καταστολή του Βασιλικού κινήματος προξένησε ένα ακόμα πογκρόμ Αξιωματικών του Ναυτικού και τη λήψη μιας σειράς μέτρων κατά το μάλλον και ήττον μειωτικών για την ανεξαρτησία και την αυτοτέλεια του κλάδου. Ο

σπόρος όμως της αντίστασης είχε πέσει σε εύφορο έδαφος και έμελλε να καρπίσει αργότερα.

Στη διάρκεια των ετών που διέρρευσαν το Ναυτικό μεταμορφώθηκε σε μια κυψέλη αντιδικτατορικών ζυμώσεων στην οποία ανταλλάσσονταν απόψεις, αναγνωρίζονταν στελέχη με κοινό τρόπο σκέψης εξυφαίνονταν σχέδια και γενικά διακινούνταν ιδέες με κοινό στόχο την ανατροπή του δικτατορικού καθεστώτος.

Οι λαϊκές αντιστασιακές δράσεις εναντίον της χούντας άρχισαν να εκδηλώνονται η μία μετά την άλλη και σχεδόν σε όλες υπήρχαν αναμεμιγμένα στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων, γεγονός ιδιαίτερα ενοχλητικό για τους κρατούντες.

Είναι δύσκολο να φαντασθεί κανείς με ποιο τρόπο το Ναυτικό θα μπορούσε να πραγματοποιήσει ένα κίνημα που θα επικρατούσε στην ξηρά. Επρόκειτο όμως για μια απλή ιδέα δανεισμένη από την πρόσφατη ιστορία του Ελληνικού Έθνους, προσαρμοσμένη στη γεωγραφική ιδιομορφία της χώρας και τις δυνατότητες των πλοίων. Σύμφωνα μ' αυτή κάθε νησί θα μπορούσε να αποτελέσει πυρήνα ελευθερίας που να προστατεύεται περιμετρικά από το Ναυτικό. Ήταν βέβαιο ότι οι τοπικές στρατιωτικές αρχές, όπου υπήρχαν τέτοιες, θα συνεργάζονταν και προς την κατεύθυνση αυτή θα γινόταν η κατάλληλη προετοιμασία. Τέλος ο πληθυσμός θα αποδεχόταν την όλη ενέργεια γιατί ήταν διάχυτη πλέον τόσο στις Ένοπλες Δυνάμεις όσο και στον λαό η τάση αποτίναξης του δικτατορικού ζυγού.

Το σχέδιο, με τη διαδοχική απελευθέρωση των νησιών, απέβλεπε στο να καταστήσει εμφανές στον κόσμο ότι, όχι μόνον οι Ένοπλες Δυνάμεις δεν στήριζαν τη δικτατορία, αλλά αντίθετα η επιβολή της είχε επηρεάσει τη συνοχή και το ηθικό τους. Υπήρχε η πεποίθηση ότι μπροστά στο αδιέξοδο που θα δημιουργούνταν και υπό το βάρος της εξωτερικής πίεσης, το καθεστώς θα υποχωρούσε και θα παρέδιδε την εξουσία σε πρόσωπα κοινής αποδοχής.

Η εξέλιξη αυτή πιστευόταν εύλογα ότι θα οδηγούσε σταδιακά σε ομαλές πολιτικές εξελίξεις που θα διασφάλιζαν την ελευθερία και τη δημοκρατία στη χώρα. Για τους επικριτές της ιδέας, που ακόμα και σήμερα διατείνονται πως επρόκειτο για σχέδιο ρομαντικό χωρίς πρακτική βάση, έχουμε να αντιπείνουμε πως τελικά ακριβώς έτσι κατέρρευσε η χούντα υπό το βάρος των ευθυνών και ενοχών της για την εθνική τραγωδία του Κυπριακού Ελληνισμού που προξένησε. Ας αναλογισθούμε εάν, θα είχε το ψυχικό σθένος να προκαλέσει εμφύλιο πόλεμο με θύματα εκατέρωθεν και ποιες Ένοπλες Δυνάμεις θα ακολουθούσαν την παρανοϊκή αυτή στάση.

Δεν είναι στην πρόθεσή μου να αναφερθώ σε ονόματα αλλά δεν μπορώ να αποφύγω την αναφορά του πρώτου πυρήνα που δημιουργήθηκε το 1968, όταν συμμαθητές και φίλοι τάξεως 1948 βρέθηκαν να φοιτούν στη Σχολή Πολέμου του Ναυτικού, 16 χρόνια μετά την αποφοίτησή τους από τη Σχολή Ναυτικών Δοκίμων. Οι Παναγιώτης Μάλλιαρης, Αλέξανδρος Παπαδόγγονας και Νίκος Παππάς, ακολουθούμενοι σύντομα από τους επίσης συμμαθητές τους Μηχανικούς Αθανάσιο Σέκερη και Πιέρρο Παναγιωταρέα ίδρυσαν την πρώτη (να μου επιτραπεί η έκφραση) «φιλική αντιδικτατορική εταιρεία».

Για την εφαρμογή του σχεδίου του Ναυτικού οι συνθήκες ωρίμασαν το φθινόπωρο του 1972 όταν τα μέλη του πυρήνα και άλλοι συμμαθητές τους,

καθώς και της προηγούμενης τάξεως 1947, τοποθετήθηκαν κυβερνήτες στα μεγάλα αντιτορπιλικά του στόλου. Η επάνδρωση των μαχίμων μονάδων του Ναυτικού έγινε από στέλεχος μνημένο στο κίνημα και εκτός από τους Κυβερνήτες τοποθετήθηκαν μνημένοι μάχιμοι και μηχανικοί Αξιωματικοί σε όλα τα πλοία και τις καίριες θέσεις των Υπηρεσιών Ξηράς. Στο κίνημα προσχώρησαν στελέχη του Στρατού και της Αεροπορίας αλλά και πολιτικοί και ιδιώτες με συγκεκριμένους και διακριτούς ρόλους και με κοινό χαρακτηριστικό όλων, την επιθυμία να συμμετάσχουν σε μια κίνηση για την ανατροπή της χούντας.

Παρά τον ιδεαλισμό που απέπνεε το σχέδιο δράσης του Ναυτικού, με την αποφυγή σχεδιασμού βίαιων δράσεων επιβολής της θέλησης των κινηματιών και της, εκ του γεγονότος τούτου, δημιουργίας αμφιβολιών για την επίτευξη πρακτικού αποτελέσματος, η συμμετοχή ήταν αθρόα. Πιο συγκεκριμένα οι μόνοι που παρέμειναν εκτός κινήματος ήσαν εκείνοι που δεν ενημερώθηκαν, όχι από φόβο κατάδοσης, αλλά διότι δεν υπηρετούσαν σε θέσεις που θα μπορούσαν να προσφέρουν κάτι ουσιαστικό στην εφαρμογή του σχεδίου. Αργότερα κι αυτοί ακόμα εξέφραζαν την αγανάκτησή τους γιατί οι συνάδελφοί τους δεν τους είχαν μυήσει. Αυτή ήταν η γενικευμένη νοοτροπία και τάση αντίστασης στο Ναυτικό.

Ελάχιστα ήταν τα στελέχη του Ναυτικού που στήριζαν ενσυνείδητα το Απριλιανό καθεστώς, ενώ μια μερίδα δήθεν ουδετέρων που διατείνονταν πως εκτελούσαν το καθήκον τους χωρίς να αναμειγνύονται στα πολιτικά πράγματα, είναι αυτοί που αντιμετωπίζουν σήμερα συμπλεγματικά την όποια αναφορά στην αντίσταση κατά της χούντας. Η εποχή και οι συνθήκες απαιτούσαν από άνδρες ώριμους, Έλληνες Αξιωματικούς, να λάβουν θέση υπέρ ή κατά, δεν ήταν επιτρεπτή η στάση του Πιλάτου, ούτε ευσταθούσε ο ισχυρισμός ότι δεν καταλάβαιναν τι συμβαίνει στη χώρα και ότι θα αποτελούσε ανάμιξη στην πολιτική, η όποια εκδήλωση φιλελεύθερου πνεύματος.

Το κίνημα του Ναυτικού με τη συνεργασία στελεχών του Στρατού και της Αεροπορίας, αλλά και πολιτικών και ιδιωτών υπήρξε η κορυφαία αντιστασιακή εκδήλωση των Ενόπλων Δυνάμεων κατά της Απριλιανής δικτατορίας.

Το κίνημα προδόθηκε πριν προλάβει να εκδηλωθεί, οι μνημένοι Αξιωματικοί συνελήφθησαν, οδηγήθηκαν στα μπουντρούμια της ΕΣΑ, πολλοί βασανίσθηκαν και σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως του αιμνήστου Συνταγματάρχη Σπύρου Μουστακλή, πλήρωσαν με τη σωματική τους ακεραιότητα τη φλόγα τους για την επαναφορά της Δημοκρατίας στον τόπο που γεννήθηκε.

Ως δυναμική ενέργεια του κινήματος υπήρξε η δραματική φυγή στο εξωτερικό του αντιτορπιλικού ΒΕΛΟΣ, που πραγματοποιήθηκε χάρη στις ιδιαίτερες συνθήκες στις οποίες βρέθηκε το πλοίο, αλλά κυρίως χάρη στην ευτολμία και το ανυπότακτο του χαρακτήρα του Κυβερνήτη του, Αντιπλοιάρχου τότε, Νίκου Παππά. Επισημαίνεται ότι τα νεαρά στελέχη του πλοίου αν και δεν είχαν μνηθεί ακολούθησαν τον Κυβερνήτη τους σε μια περιπέτεια ζωής, τιθέμενα αντιμέτωπα με το σκληρό καθεστώς της δικτατορίας για απροσδιόριστο χρόνο και με άγνωστες συνέπειες.

Η κίνηση του «Βέλους» αποτέλεσε την προμετωπίδα του κινήματος του Ναυτικού και το επεισόδιο εκείνο, που περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο κατέστησε το κίνημα γνωστό σε όλη την υφήλιο.

Επ' ευκαιρία να μου επιτρέψετε Κύριε Αρχηγέ του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού να υποβάλλω, εν παρενθέσει, την πρόταση, το πλοίο να επανέλθει στη θέση του. Οι κάτοικοι της Βορείου Ελλάδος το τίμησαν με τα πλήθη που το επισκέφθηκαν, αλλά είναι καιρός πλέον να επιστρέψει. Το επιχείρημα που προβάλλεται ότι δεν έχει θέση δίπλα στο Θ/Κ Αβέρωφ είναι έωλο. Στους εκθεσιακούς χώρους όλων των Μουσείων του κόσμου παρατίθενται αντικείμενα και εκθέματα διαφορετικής αξίας και διαφορετικών συμβολισμών. Το γεγονός ότι το «Βέλος» ελλιμενίζεται στον απέναντι μόλο από τον «Αβέρωφ» δεν καθιστά συγκρίσιμα τα δύο πλοία, αλλά και τα δύο συμβολίζουν διαφορετικές έννοιες και εποχές, που είναι καλό να παραδειγματίζουν τη σημερινή νεολαία.

Ο αντίκτυπος στην Ευρώπη, αλλά κυρίως στο ΝΑΤΟ και στις ΗΠΑ, υπήρξε μεγάλος. Τα διεθνή πρακτορεία αφιέρωσαν πολύ χρόνο για εκτενείς ανταποκρίσεις και αναλύσεις της κατάστασης που είχε δημιουργηθεί στο εσωτερικό των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων. Το οικοδόμημα της Απριλιανής προπαγάνδας, περί υποστηρίξεως του καθεστώτος από το σύνολο των Ενόπλων Δυνάμεων κατέρρευσε και η χούντα παρουσιάσθηκε στην παγκόσμια κοινή γνώμη απογυμνωμένη από κάθε έρεισμα. Υπό το βάρος των εσωτερικών εξελίξεων, της διεθνούς κατακραυγής, αλλά και των προφανών διεθνών πιέσεων, το Απριλιανό καθεστώς προχώρησε άμεσα σε ενέργειες και μέτρα που προοιωνίζονταν το επερχόμενο τέλος της δικτατορίας. Συγκεκριμένα:

- Προέβη σε συνταγματική αναθεώρηση καταργώντας τη Βασιλεία. Προφανώς θεωρήθηκε ότι ο αυτοεξόριστος Βασιλεύς είχε ηγετικό ρόλο στο κίνημα, γεγονός απόλυτα ανυπόστατο.
- Προχώρησε σε θεωρητικό εκδημοκρατισμό διορίζοντας τον παλαίμαχο πολιτικό Σπύρο Μαρκεζίνη Πρωθυπουργό και πολιτική κυβέρνηση απαρτιζόμενη από πολιτικούς και τεχνοκράτες απολύτως υπάκουους στις εντολές του στρατιωτικού καθεστώτος.
- Υποσχέθηκε αορίστως τη διενέργεια εκλογών χωρίς βέβαια δέσμευση επί συγκεκριμένου χρονοδιαγράμματος.

Τα μέτρα αυτά, παρά την ασάφεια των δεσμεύσεων και των προθέσεων, αποτελούσαν βήματα προς την επιθυμητή κατεύθυνση, έστω και ατελή, έστω και ελεγχόμενα από τη σιδερένια πυγμή του στρατιωτικού καθεστώτος.

Στο σημείο αυτό να μου επιτρέψετε μια προσωπική εκτίμηση. Εάν εκείνη τη χρονική στιγμή, το φθινόπωρο του '73, είχε λυθεί το Κυπριακό πρόβλημα όπως επιθυμούσαν οι ενδιαφερόμενες Δυνάμεις, πιστεύω πως ενδεχομένως δεν θα είχαν συμβεί τα μετέπειτα γεγονότα· δηλαδή το Πολυτεχνείο, η δικτατορία του Ιωαννίδη, η κωμικοτραγική διακυβέρνηση της χώρας από τη σκοτεινή φιγούρα του ανόητου Ταξιάρχου και ως αποκορύφωμα το Κυπριακό πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου 1974 με τις δραματικές για τον Ελληνισμό επιπτώσεις. Η εκτίμηση αυτή πηγάζει από την πεποίθησή μου ότι καμία άλλη κυβέρνηση στρατιωτική ή πολιτική δεν θα συμμετείχε, ή επιεικώς δεν θα έπεφτε στην παγίδα, του ανοσιουργήματος που έλαβε χώρα στην Κύπρο. Η τοποθέτηση αυτή φανερώνει την πίστη πως όλα τα μετέπειτα βήματα ήταν προσχεδιασμένα και καλά μελετημένα με στόχο την απαλλαγή από την ενοχλητική παρουσία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και τη διχοτόμηση της Κύπρου.

Το κίνημα του Ναυτικού παρά την μη εκδήλωσή του ως στρατιωτικού εγχειρήματος, πέτυχε τον στρατηγικό του στόχο, που ήταν η δημιουργία των προϋποθέσεων για την έναρξη εξελίξεων επαναφοράς της χώρας στην ομαλότητα.

Οι ραγδαίες εξελίξεις που ακολούθησαν το κίνημα κατέληξαν στη μεγαλύτερη εθνική τραγωδία από της ιδρύσεως του νεοελληνικού κράτους, μετά την Μικρασιατική καταστροφή.

Οι Αξιωματικοί του κινήματος του Ναυτικού αποτάχθηκαν το φθινόπωρο του '73 και σκόρπισαν στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα στην προσπάθειά τους να επιβιώσουν. Πολλοί απ' αυτούς κατέφυγαν στην εμπορική ναυτιλία και ταξίδεψαν στα πέρατα της γης με όλους τους τύπους των εμπορικών πλοίων. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημάνουμε και να εξάρουμε την προσφορά εργασίας στους αποτάκτους από συγκεκριμένες επιχειρήσεις παρά τις πιεστικές παρεμβάσεις του καθεστώτος.

Οι Αξιωματικοί και Υπαξιωματικοί του Αντιτορπιλικού ΒΕΛΟΣ που ακολούθησαν τον Κυβερνήτη τους αναζητώντας πολιτικό άσυλο παρέμειναν στο εξωτερικό χωρίς δυνατότητα επανόδου τους στην Ελλάδα. Την ίδια τύχη ακολούθησαν και Αξιωματικοί που βρέθηκαν σε θέσεις εξωτερικού κατά την εκδήλωση του κινήματος και με εκπλήσσουν ειλκρίνεια και γενναιότητα δήλωσαν τη συμπάρασά τους προς αυτό, συμβάλλοντας κι αυτοί στη διεθνοποίηση της γενικής δυσaréσκειας προς το ανελεύθερο καθεστώς της Αθήνας.

Τα αποταχθέντα στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων που συμμετείχαν στο κίνημα του Ναυτικού επέστρεψαν και πάλι στα όπλα τους υπό το βάρος των γεγονότων της εισβολής των Τουρκικών στρατευμάτων στην ανοχύρωτη από το '67 Κύπρο.

Κυρία Πρόεδρε:

Πριν κλείσω την παράθεση της προσωπικής μου οπτικής για το κίνημα του Ναυτικού θα επιθυμούσα να αναφέρω δύο ακόμα στοιχεία που χαρακτήρισαν αυτό το ιστορικό γεγονός.

Μετά την μεταπολίτευση του '74 το κίνημα παρέμεινε σε σχετική αφάνεια, ενώ προβλήθηκαν άλλες, ασφαλώς σημαντικές, αντιστασιακές πράξεις, με λιγότερο όμως αποφασιστικές συνέπειες ως προς το τελικό αποτέλεσμα.

Χωρίς να υποτιμάται καμία αντιστασιακή δράση και χωρίς να αμφισβητείται η επίδραση όλων στην κατάρρευση της δικτατορίας, θεωρώ ότι το κίνημα του Ναυτικού, ως προερχόμενο μέσα από τον κορμό των Ενόπλων Δυνάμεων, που η χούντα διεκήρυσσε ότι την στήριζε, ήταν πολύ πιο επώδυνο γι αυτήν. Αντίθετα κάθε άλλη αντιστασιακή πράξη μπορούσε εύκολα να αποδίδεται από την προπαγάνδα του καθεστώτος σε ιδεολογικώς περιθωριακά άτομα από τα οποία κινδύνευε η χώρα. Έτσι η όποια αντιστασιακή δράση ενδυνάμωνε την επιχειρηματολογία και τη θέση του καθεστώτος. Αντίθετα για το κίνημα του Ναυτικού, το οποίο στήριξαν και οι άλλοι δύο κλάδοι των Ενόπλων Δυνάμεων, δεν μπορούσε να προβληθεί ανάλογος ισχυρισμός.

Ο λόγος για τον οποίο το κίνημα παρέμεινε στο περιθώριο της δημοσιότητας και δεν προβλήθηκε όσο η πραγματική του σημασία θα πρέπει να αναζητηθεί στην έλλειψη κοινού ιδεολογικού προσανατολισμού των στελεχών του και επομένως στην αδυναμία κομματικής εκμετάλλευσης από κάποιο από τα πολιτικά κόμματα που ιδρύθηκαν μετά την μεταπολίτευση. Πράγματι οι

κινηματίες Αξιωματικοί προήρχοντο από όλους τους ιδεολογικούς χώρους, χωρίς κανένας να έχει κομματική εξάρτηση και χωρίς κανένας να επιδιώξει την αντίστοιχη προβολή. Το μόνο κοινό ιδεολογικό στίγμα που τους συνέδεε ήταν η αποστροφή τους προς τη δικτατορία και η ανυστερόβουλη επιθυμία τους να συμβάλλουν στην αποκατάσταση της δημοκρατίας και της ελευθερίας.

Επίσης η έμφυτη σεμνότητα των συμμετασχόντων στελεχών απ' όλους τους κλάδους των Ενόπλων Δυνάμεων ενήργησε σαν προστατευτικό τείχος από την όποια δημοσιότητα και τη φθορά.

Η απόλυτη ανιδιοτέλεια των κινηματιών είχε εκπλήξει και τους ανακριτές της Χούντας, οι οποίοι δεν μπορούσαν να αποδεχτούν ότι οι άντρες αυτοί συμμετείχαν σε ένα κίνημα που είχε ως στόχο την ανατροπή στρατιωτικού καθεστώτος διακινδυνεύοντας τη ζωή, την οικογένεια και τη σταδιοδρομία τους χωρίς να επιδιώκουν κάποιο αντάλλαγμα.

Τα στελέχη του κινήματος του Ναυτικού που επέστρεψαν στις Ένοπλες Δυνάμεις τον Αύγουστο του '74, αξιοποιήθηκαν παντοιοτρόπως για τη στήριξη της νεοσύστατης δημοκρατίας.

Κυρία Πρόεδρε.

Σήμερα έχουμε ως χώρα θεμελιώσει το σταθερότερο δημοκρατικό πολίτευμα από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους πριν από 200 χρόνια. Κύριο συστατικό στοιχείο της κοινωνικής μας ζωής, όπως διαμορφώθηκε μετά την επώδυνη περιπέτεια της επτάχρονης δικτατορίας, είναι ο συνεχής αγώνας για τον παραμερισμό των άκρων και για την εξισορρόπηση των διαλλακτικότερων ροπών.

Όσο κι αν οι ακραίες λύσεις διατηρούν μια γοητεία κι έχουν κάποια λάμψη, η αντοχή στον πειρασμό και η ακλόνητη επιμονή στην πειθαρχημένη σύνθεση των αντιθέτων, εκείνων βέβαια που είναι επιδεκτικά συνθέσεως, είναι ο τρόπος ζωής που συνδυάζει ελευθερία και τάξη και είναι το κοινωνικό μοντέλο που απαρέγκλιτα και με σεβασμό πρέπει να υιοθετείται. Αυτός είναι ο τρόπος που εγγυάται τα ατομικά δικαιώματα, διαφυλάσσοντας παράλληλα και τα δικαιώματα της Δημοκρατικής Πολιτείας, η οποία προστατεύει το κοινωνικό σύνολο.

Η συντριπτική πλειοψηφία των στελεχών των Ενόπλων Δυνάμεων, θα πρέπει να αισθάνεται υπερήφανη γιατί συνέβαλε στη διαμόρφωση αυτού του σύγχρονου δημοκρατικού κλίματος, μέσα στο οποίο μπορεί να ευδοκιμήσει σήμερα η νεολαία μας.

Οι άνδρες του Κινήματος του Ναυτικού, ένστολοι, πολιτικοί και ιδιώτες που συνέβαλαν στην αποκατάσταση της Δημοκρατίας, με τη γενναιότητα, την ανιδιοτέλεια και τη σεμνότητά τους προέβαλαν μια διαφορετική στάση ζωής και ένα άλλο πρότυπο συμπεριφοράς πολύτιμο για τις νεώτερες γενιές.